A

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIA

(TRANSVAALSE PROVINSIALE AFDELING)

SAAKNOMMER: CC 482/85

PRETORIA

1988-05-13

DIE STAAT teen : PATRICK MABUYA BALEKA EN 21 ANDER

VOOR: SY EDELE REGTER VAN DIJKHORST en ASSESSOR : MNR. W.F. KRUGEL

NAMENS DIE STAAT: ADV. P.B. JACOBS
ADV. P. FICK
ADV. H. SMITH

NAMENS DIE VERDEDIGING: ADV. A. CHASKALSON
ADV. G. BIZOS
ADV. K. TIP
ADV. Z.M. YACOOB
ADV. G.J. MARCUS

TOLK: MNR. B.S.N. SKOSANA

KLAGTE: (SIEN AKTE VAN BESKULDIGING)

PLEIT: AL DIE BESKULDIGDES: ONSKULDIG

- - - - - - - - - -

KONTRAKTEURS : LUBBE OPNAMES

- - - - - - - - - -

VOLUME 399

(Bladsve 23 211 tot 23 260)

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

DIE HOF HERVAT OP 13 MEI 1988

LAWRENCE VIKINDUKU MKHONZA, nog onder eed (deur tolk)

VERDERE KRUISONDERVRAGING DEUR MNR JACOBS: Al die beskuldigdes is teenwoordig. Op die begrafnis van Diale was daar baie mense gewees? -- Ja, daar was baie mense.

Soos iemand hier gesê het duisende van hulle? -- Ja, dit kan wees.

En was daarso ook 'n groot stoet voetgangers gewees? -- Ek kan sê daar was baie voertuie gewees op hierdie stoet.

Was daar 'n groot stoet voetgangers gewees? -- Nee, hulle was nie so baie nie.

Hoeveel sou jy sê was hulle? -- 200 plus skat ek.

En het hulle agter die voertuie gevolg? -- Ja, dit is so.

Jy het vir die hof gesê jy het in 'n voertuig gery. Waar was jou voertuig in die stoet van voertuie? -- Om en by by die laaste voertuie in die stoet en dan begin die voetgangers op die stoet.

En toe julle nou by die kerkhof aangekom het, het die lyk daar gewag tot al die mense daar is dat hulle dan agter die lyk geloop het na die graf toe? -- Nee.

Nou jy vertel vir die hof dat toe jy naby die kerkhof gekom het, het jy gesien daar is polisie in die kerkhof, polisievoertuie binne-in die kerkhof. Hoeveel voertuie was dit? -- Dit was twee voertuie gewees naamlik die Hippo en die polisiepatrolliewa, 'n bakkie.

En waar was hulle gewees in verhouding met die graf? -- Omtrent 100 meter vanaf die graf.

Het hulle daar gestaan binne-in die kerkhof? -- Ja, hulle staan op die erf van die kerkhof.

En toe jy hulle gesien het was hulle reeds staande of

het / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

het gesien dat hulle inry daar by die kerkhof? -- Met my aankoms daar het hulle alreeds daar ingery waar hulle gestaan het.

En dit is die enigste polisie wat jy daar gesien het, is daardie twee voertuie wat op die kerkhofperseel gestaan het? -- Nee, daar was van hulle wat in die hoofstraat buite die perseel van die kerkhof met voertuie gery het.

Waar het hulle gery met die voertuie daar? -- Op die hoofstraat wat aan die begraafplaas grens. Dit is 'n lang straat.

Die straat waarin julle beweeg het? -- Ja.

Nou jy praat van "hulle" wat daarso gery het. Dan was daar seker heelwat polisievoertuie wat daar soos jy sê op en af gery het, wat gepatrolleer het? -- Ja, die polisie het daar patrolleer in hierdie sin dat hulle in hierdie hoofpad gery het en weer omgedraai het in 'n kort straatjie in om weer om die blok te kom en weer by dieselfde straat uit te kom.

Ja, maar.. -- Maar dié se ry het nie met die voetgangerstoet daar - het nie die voetgangerstoet belemmer nie.

<u>HOF</u>: Het hulle dan so in 'n sirkel gery? -- Ja, in 'n sirkel so en party kere weer teruggekom soos aangedui word.

Ja, die getuie dui nie heeltemal 'n sirkel aan nie, hy dui eintlik 'n halfmaan aan. -- Dit is korrek, ja.

<u>MNR JACOBS</u>: Nou weer vra ek, u het gesê "hulle" - dit was heelwat polisievoertuie? -- Ja, 'n goeie aantal polisievoertuie daar.

En as jy sê 'n goeie aantal kan jy vir ons 'n getal gee hoeveel hulle was wat so in die halfmaan gery het? -- Drie van elk, naamlik drie Hippo's en omtrent drie van die "vans" ook.

En op 'n stadium moes hulle dan langs die stoet verbyry op dieselfde pad as die stoet? -- Dieselfde pad?

As / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

As die stoet. -- Dit beteken in dieselfde rigting ry of net verby?

Met die pad op.

HOF: Op die hoofstraat. -- Nee.

MNR JACOBS: Waar moes hulle ry? -- Nee, die posisie is regoor die hek, dit is die hoofingang van hierdie begraafplaas is daar 'n stofstraat wat 'n T-aansluiting maak met die hoofstraat wat ons gebruik het om by die begraafplaas uit te kom. Die polisie het in daardie stofstraat ingedraai en weer teruggekom na die hoofpad toe vanaf daardie stofstraat, maar nie in die rigting vanwaar die stoet af gekom het, gery nie. Die stoet het wel van die ander rigting af gekom maar voor hulle by die hoofingang gekom het is daar nog 'n hek wat dan die voetgangers wat op die stoets was gebruik het om die perseel van die begraafplaas binne te kom. Eers nadat hulle almal binne op die perseel was, dit is die voetgangerstoet, het die polisie dan verder gery as die punt van die stofstraat wat kruis regoor die hoofingang.

So verstaan ek dan nou heeltemal reg. Toe die stoet daar naby die kerkhof gekom het, het die polisie gestaan by die T-aansluiting en gewag? -- Daar was die twee wat ek alreeds genoem het wat op die perseel geparkeer was, bedoelende dit is die Hippo en die "van". Die ander drie van elk, dit wil sê die ses het in daardie halwe maan gery soos ek nou net demonstreer het aan die hof.

En wat seker is hulle het nooit verby hierdie stoet gery op die hoofpad nie? -- Nee.

En die traanrook wat daar geskiet is wat u vir die hof van vertel het was dit nadat die mense almal in die begraafplaas reeds was? -- Na die meeste van die mense die

begraafplaas / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

begraafplaas binne gegaan het alhoewel daar nog 'n goeie klomp mense was wat nog op pad was om in die begraafplaas in te gaan.

Is dit die voetgangers wat toe ingegaan het? -- Ja. Selfs die mense wat voertuie daarbuite die erf van die begraafplaas parkeer het, want voertuie is nie toegelaat om binne die perseel te parkeer nie, dié parkeer buitekant; so hulle ook het alreeds uitgekom en op die perseel ingegaan.

HOF: Het die voertuie nie die begraafplaas binnegegaan nie? -- Nee, dié was buite parkeer.

En die skietery van die traangas was dit na die mense buite of na die mense binne die begraafplaas? -- Dié was geskiet op die mense wat alreeds op die begraafplaas was.

Dankie.

MNR JACOBS: Alreeds by die graf gewees toe geskiet is op hulle? -- Ja, dit is so.

En die skietery het dit gekom van die twee voertuie wat binne gestaan het? -- Ja.

Nie van ander voertuie nie? -- Nee.

Jy is baie seker daarvan? -- Ja.

En as iemand nou vir ons hier 'n ander storie vertel het en gesê het die een Hippo het gekom van vooraf met daardie pad en geskiet op die mense en verby gery en aangehou skiet soos hulle aangekom het en ook op die voetgangers soos hulle nog aangekom het met die hoofpad, wat sê jy daarvan? -- Nee, ek betwis dit.

Nou toe die traanrook nou op die mense daar by die graf geskiet was het hulle nie padgegee nie? -- Hulle het wel pad gegee vanaf die graf en orals op die perseel van die begraafplaas nog gebly.

Terwyl die polisie nou nog daar staan met hulle

voertuie / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

voertuig en hulle skiet op julle en julle gee pad nie heeltemal weg nie? -- Nee, want die doel van ons wat ons daar was, was om hierdie lyk te begrawe so ons kon nie daardie lyk sommer net so daar gelaat het en weggehardloop het nie.

Julle is ook nie bang vir die polisie wat so skiet nie? -- Ons is bang maar volgens ons gewoonte 'n dooie lyk word nie sommer so daar gelaat nie.

En toe het die polisie ook opgehou met skiet en sommer net so stilgesit daarna? -- Ja, dit is wat gebeur het.

Het daar enigiets toe verder gebeur vanaf die kant van die polisie? -- Ja, toe het ons weer bymekaar gekom. Die kis is laat sak. Ons was besig om toe te gooi na die predikant ookal teruggekom het, toe was daar weer met traangas geskiet.

Na die predikant teruggekom het is daar 'n diens gehou, is daar gesing? -- Sonder dat daar gesing was het die predikant weer aangegaan met die prosedure wat gevolg word terwyl 'n mens begrawe word en na hy dit voltooi het is die graf toe toegegooi.

En toe skiet die polisie weer sommer nog sonder enige rede? -- Ja, die polisie het toe weer geskiet.

Die mense is toe nog daar om die graf en hulle skiet na hierdie duisende mense wat daar om die graf staan? -- Ja, die polisie het op ons geskiet en toe die polisie geskiet het op hierdie stadium want die graf was amper halfvol, die mense het toe die graf verlaat.

Is dit omdat die polisie toe met lewendige ammunisie geskiet het? -- Hulle het met iets geskiet: "bud shot" of "buck shot".

Net hierdie twee voertuie wat daar binne gestaan het in die begraafplaas, is dit hulle wat net weer geskiet het? -- Ja, hulle het geskiet maar ook daardie wat daarbuite was

het / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

het ook geskiet toe die skietvoorval weer plaasgevind het.

Waar kom dié van buite - het hulle ook weer in die perseel ingekom? -- Nee, hulle het nie op die perseel opgekom nie, hulle was besig om te skiet terwyl hulle nog daarbuite gery het.

Nou na wie skiet hulle? -- Na die mense wat uit die begraafplaas uitvlug.

Al ses daardie voertuie wat daar gery het skiet op die mense wat daarso uitvlug? -- Nee, net hierdie op die Hippo's het geskiet, selfs op die begraafplaas. Dit was net van die Hippo's af geskiet.

So die drie Hippo's buitekant het ook, van die drie Hippo's af het hulle op die mense geskiet? -- Ja, dit is ook so.

En ook met bokhael wat hulle geskiet het op hierdie mense? -- Ja.

Hulle het seker baie mense daar platgeskiet met die geweldige skietery wat hulle daar aan die gang het? -- Ja, baie mense was raakgeskiet hoewel hulle nog aangehardloop het na hulle geskiet is.

En hierdie mense wat uit die drie Hippo's wat daar gery het geskiet het, hulle was aan die voorkant, aan die hek se kant van hierdie begraafplaas? -- Nee, nee, nie by die hek nie. Soos ek gesê het hulle het heen en weer gery op hierdie hoofpad wat grens aan die begraafplaas. Mense het weggehardloop, deur die drade geklim selfs die drade van die persele daar.

Maar antwoord dan maar net. Die hek se kant grens tog aan die hoofpad en die hek is tog aan die kant waar die mense dan ry, die hoofpad? -- Ek het vroeër aan die hof hier beskrywe dat daar twee ingangshekke was by die begraafplaas. Die hoof-ingang is die een by die kruising van die twee strate, dit wil sê die hoofstraat en die ander straat wat sommer vanaf die

woonbuurt / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

woonbuurt uitkom. Die mense het dus nie by daardie hek uitgehardloop nie, maar by die ander hek wat ver is net voor 'n mens by hierdie hek kom, uitgehardloop.

Jy sien ek verstaan nie want jou kar moes mos gewees het aan die kant waar die polisie gery het, want julle het mos buitekant geparkeer en nou hardloop julle almal na die karre toe en in die vurende polisie in? -- Ja.

So julle hardloop in die rigting van die polisie wat skiet? -- Ja, terwyl hulle geskiet het, het hulle mos gery. As hulle net verbygaan na hulle geskiet het dan kry jy 'n kans om vinnig te hardloop na jou kar toe.

Die massavergadering, ek wil dit net aan jou stel by vergadering - nie vergadering nie - begrafnis van Diale, daar was plakkate gewees en daar was baniere gewees. -- Ek onthou nie dat ek dit gesien het nie.

Daar was van COSAS baniere gewees en van Tsakane Youth Congress. -- Nee, soos ek alreeds gesê het COSAS was nog nie bekend in Tsakane nie. Dieselfde geld vir die Youth Congress. Dié het eers bekend geword in 1985.

Wanneer in 1985? -- Februarie/Maart se tyd.

Is hulle toe eers gestig daar? -- Ja.

HOF: Watter een? -- As ek reg is die eerste ene wat gestig is daar was COSAS. Eers na die stigting daarvan is die Youth Congress gestig.

MNR JACOBS: Is albei van hulle in Februarie/Maart 1985 gestig? -- Ja, daar rond.

Dit weet jy baie goed? -- Van hoor van my broertjie, ja.

HOF: Is dit nou Pancreteus? -- Nee, die jongste een, Martin Mkhonza is van wie ek dit gehoor het.

Wat is Pancreteus? -- Hy is 'n neef van my.

'n / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

ŉ Broerskind? -- My suster se kind.

MNR JACOBS: Woon hy ook in dieselfde huis as jy? -- Nee, hulle het hulle eie huis.

Nou op die massavergadering, jy sê jy was ŉ lid van die komitee of was jy nie? -- Massavergadering?

Ja, wat die begrafnis gereël het.

HOF: Ja, ons is besig om van ŉ begrafnis te praat nie van ŉ massavergadering nie.

MNR JACOBS: Ekskuus, die massabegrafnis op die 18de wat jy sê het plaasgevind op 18 Mei 1985. -- Ja, dit is so.

Is jy seker van daardie datum? -- Ja, ek is seker.

Hoekom is jy so seker daarvan? -- Omdat ek die persoon is wat reëlings getref het met die begrafnisondernemers. Die datums wat gegee was as die datum vir die begrafnis was hierdie datum.

HOF: Sê vir my, was daar nie by ŉ vorige geleentheid ŉ gesamentlike begrafnis nie? -- Nee, dit is die enigste massabegrafnis wat daar gereël was.

Dankie.

MNR JACOBS: Nou hierdie komitee, het hy bestaan ook uit lede van COSAS en van Tsakane Youth Congress? -- Ja, dit is so.

Nou wie het vir COSAS verteenwoordig op hierdie komitee? -- Dit was net besluit gewees dat daar ŉ verteenwoordiger gaan wees van COSAS en die Youth Congress. Dit is toe die besluit geneem is dat die komitee gestig moet word, maar toe ons nou met die werk begin het sonder dat ons geweet het wie die lede was wat die twee organisasies verteenwoordig het, het hulle nog nooit opgedaag nie met die gevolg weet ek nie wie van die jeugdiges sou in hierdie komitee gedien het as verteenwoordigers van die twee organisasies nie.

ASSESSOR / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

ASSESSOR: Is dit nou met die stigting van die komitee? -- Ja.

Wanneer was dit? -- Dit was gedurende die tweede week van Meimaand. Ek kan net nie die presiese datum onthou nie, in 1985.

MNR JACOBS: So 'n komitee het baie werk om te doen, is dit nie? Veral vir so 'n massabegrafnis? -- Ja, dit is so.

En sê jy dat met al hierdie baie werk het daar niemand van COSAS of van Tsakane Youth Congress deelgeneem aan hierdie reëlings nie? -- Nee.

Hoekom was dit nodig dat hulle verteenwoordig word - dat die besluit geneem was dat hulle moet verteenwoordig word op hierdie komitee? -- Dit is omdat hulle 'n bestaande organisasie was binne die gemeenskap.

En is dit nie ook omdat van hulle lede ook begrawe moes word tussen die agt wat begrawe moes word nie? -- Nee.

Die program vir die begrafnis, jy het seker deel gehad daarin om dit op te stel? -- Ja, dit is so.

En jy het deel gehad in die besluit wie gaan die sprekers wees? -- Ja, dit is so.

Nou wie het julle besluit moet sprekers wees namens COSAS en wie moes die spreker wees namens Tsakane Youth Congress? -- Al wat geskrywe was daar is dat daar 'n verteenwoordiger moet wees van COSAS en 'n verteenwoordiger wees van die Youth Congress. Ek sou verteenwoordiger wees vir die Homeseekers. Ons het nie die name spesifiek daarin opgeskryf nie, wie die persone sal wees nie.

Maar ek verstaan nie. Hoe sal die mense nou weet wie moet kom praat as hulle dan nie eens self weet wie is dit nie? Julle is die mense wat die reëlings tref, julle moet die mense nader om te vra sal jy praat. Dan moet julle mos weet wie

om / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

om te nader om te praat? -- Soos ek alreeds nou net gesê het dat die jeugdiges wat eintlik betrokke moes gewees het by die komitee, het toe nie opgedaag nie, met die gevolg dit is die rede hoekom ons nie presies geweet het wie die sprekers sou gewees het wat hierdie organisasies verteenwoordig op die program nie.

Wie het gepraat namens COSAS en wie het gepraat namens Tsakane Youth Congress? -- Wat gebeur het is dat daar gevra is vir 'n spreker van COSAS wat toe opgekom het en sonder om te vra wat die naam is en wie die persoon is, het daardie spreker toe gepraat. Dieselfde geld vir die Youth Congress.

HOF: So jy het hom nie geken nie? -- Ek het hulle net van sien geken in die lokasie. Wat die name was van die sprekers het ek nie geweet nie.

MNR JACOBS: Ek vind dit baie eienaardig dat jy as die seremoniemeester op daardie begrafnis nie die name geken het van die sprekers nie. -- Wat die swart mense betref dit is nie verbasend nie. Ons is gewoond daaraan. 'n Spreker wat kom praat en nie sê wie hy is nie, dit is nie iets snaaks nie.

By hierdie begrafnis was daar heelwat vryheidsliedere gesing? -- Ja, daar was vryheidsliedere gewees wat gesing was.

In die kerk sowel as in die stoet terwyl die mense geloop het na die begraafplaas toe? -- Ja, selfs die kerkliedere was gesing by die kerk asook in die stoet want daar was beurte gewees.

Beurte tussen kerkliedere en vryheidsliedere? -- Dit is so.

En daar is ook baie slagspreuke geskree in die kerk, in die stoet. -- Ekskuus?

In die kerk en ook in die stoet? -- Ek sal nie veel kan

sê / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

sê daaromtrent nie want ek was in 'n voertuig gewees.

ASSESSOR: Is mnr Jacobs klaar met die toesprake by die kerk?

MNR JACOBS: Ek wou net 'n stelling gemaak het miskien - ek weet nie, ek sal dit stel nou dan kan ek dit net vir hom sê. En ek wil dit ook aan u stel dat die toesprake wat gemaak was in die kerk en ook weer by die graf was almal politieke toesprake, opruiende toesprake. -- Soos ek alreeds hier verduidelik het vir die hof wat die toestand was by die begraafplaas, was daar geen toesprake gewees nie.

Ekskuustog, waar was geen toesprake? -- Geen toesprake was gemaak by die begraafplaas, by die graf nie.

Hoekom nie? -- Die enigste toesprake wat gelewer was, was ten opsigte van die hostelinwoners waar dit by die kerk gemaak was.

Politieke toesprake, opruiende toesprake? -- Dit was toesprake oor die inwoners van die hostelle en die wet wat toegepas word vir sulke inwoners.

Kom ons maak net seker. Die inwoners van die hostel waarmee die gevegte aangegaan is, was dit die raad se polisiebeamptes? -- Nee, nee, dit was net gewone inwoners van die hostel.

Nie die een waar die raad se polisie woon nie? -- Nee.

HOF: Was die hostel die enkellopers se hostel? -- Ja.

En die mense wat daar woon die werk op enige plek daar rond? -- Ja, dit is so.

Maar nou wat is gesê ten aansien van hulle en die wet wat op hulle van toepassing is? Hoe klop dit met die begrafnis? -- Dit klop in hierdie sin. Daar word gekyk na die wette wat sê dat enkellopende persone in 'n hostel moet bly en wat voorsiening maak daarvoor en die mense hier nou het probleme met

die / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

die inwoners van ŉ lokasie wat saam met die gesinne woon in die lokasie. En dit word gesê die oorsaak dat daar nie ŉ goeie voet is tussen die twee klompe mense is omdat die ander enkellopend is.

Is die gebeure geblameer op die wet wat maak dat daar enkellopers in ŉ hostel woon? -- Nee, wat daar bedoel word is dat was daar nie hierdie soort van uitsondering gewees van mense nie, dan sou daardie voorval nie plaasgevind het nie.

Wel, kan ons dit nou wyer stel. Was daar nie instromingsbeheer nie dan sou hierdie ding nie gebeur het nie. Was dit die tema? -- Ja, dit is so.

MNR JACOBS: En was die blaam geplaas vir hierdie dinge in die enkelkwartiere en vir die instromingsbeheer op die regering en die regering se instellings wat daar in die woonbuurt was? -- Ek weet nie is dit ŉ vraag of wil u kommentaar hê.

Dit is ŉ vraag wat ek vra. -- Nee, ek het nie die vraag goed verstaan nie, kan u dit herhaal?

Die vraag is, is die moeilikheid ook toegeskryf aan die regering en die regering se instellings soos die swart plaaslike besture? -- Nee, die blaam was op die regering geplaas.

En was dit nie ook geplaas op die swart plaaslike besture nie, as die "puppets" van die regering nie"? -- Nee, die instromingsbeheer was lankal daar gewees voor die instellings van die swart plaaslike besture.

In Tsakane was daar nie ontevredenheid gewees met die swart plaaslike besture en die feit dat hulle die huur verhoog het? -- Nee, daar was nie ontevredenheid daaromtrent nie.

En is die huur verhoog? -- Nee, dié was nie verhoog gewees nie.

Glad nie? -- Wat gebeur het is daar was praatjies dat

die / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

die huur verhoog gaan word, maar dit was nie verhoog nie.

Was dit nie net uitgestel gewees die verhoging nie? -- Nee, daar was net melding daarvan gemaak.

Sê vir my betaal jyself, het jy huur betaal gedurende 1984/85? -- My ma het die huur betaal want ek het nog by my ouers se huis gewoon. Ek het nog nie 'n huis van my eie gehad nie.

So jy het nooit huur betaal in jou lewe gedurende daardie tyd nie? -- In?

Gedurende daardie tyd nie. -- Ek het die huurgeld beskikbaar gemaak vir my ouers se huis, maar dat ekself nou kantoor toe gaan en dit moet gaan betaal self, nee, dit het ek nog nie gedoen nie.

HOF: Was daar 'n huurboikot in Tsakane aan die gang? -- Nee, daar was nie.

MNR JACOBS: En betaal jy van daardie tyd af tot nou nog toe die huur? -- Ja.

Word dit nog gereeld betaal of het jy opgehou om dit te betaal? -- Ja, dit word nou nog betaal.

Selfs toe jy werkloos, jy was in daardie tyd, Meimaand 1985, was jy werkloos gewees en toe het jy nog altyd die huur betaal? -- Al het ek nie gewerk daardie tyd nie, die huur was betaal want my mense saam met wie ek in die huis was het die geld bymekaar gemaak om die huur te betaal.

Nou die begrafnis, die massabegrafnis en net om af te sluit daarmee, ek wil dit aan jou stel - of laat ek dit so stel, was daar nie by die begrafnis self moeilikheid gewees nie? -- Nee, geen.

Het die polisie nie sommer weer so onnodig kom skiet daar nie? -- Nee.

Nou / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Nou ek wil dit aan jou stel dat na die begrafnis het die begrafnisgangers daar groepe gevorm en in die woonbuurt inbeweeg en toe is daar grootskaalse skade aangerig. -- Nee, dit is nie so nie.

En daar was brandstigting en daar was aanvalle op raadsgeboue gewees in die woonbuurt. -- Nee, dit is nie so nie.

Was daar 'n kampanje in Tsakane gedurende 1984/85 teen swart plaaslike besture? -- Nee, daar was nie.

Het die raadslede nie bedank nie? -- Ja, in 1985 gedurende hierdie tydperk tussen Maart en Juniemaand het die raadslede daar bedank.

HOF: Almal? -- Nie gelyktydig nie, op verskillende tye.

MNR JACOBS: Maar almal het bedank? -- Ja, dit is so.

En hulle het bedank nadat daar aanvalle gedoen is op hulle eiendomme? -- Nee, dit sal ek nie kan sê of dit die rede was vir hulle se bedanking nie.

Nou hoekom het hulle dan bedank? -- Dit het gebeur dat daar nog probleme was dat mense nie huise kon kry nie. Dit kan miskien ook 'n rede gewees het dat die raadslede bedank het want hulle was in beheer en hier is die mense wat ontevrede is omdat hulle nie huise kry nie.

Ja, u sien nou..

HOF: Was daar aanvalle gewees op hulle eiendomme? -- Ja, ek het daarvan gehoor dat 'n raadslid se eiendom aangeval was.

MNR JACOBS: U sien, nou kom ons nader aan die waarheid want die ad hoc komitee self het ook georganiseer en die raadslede geblameer daarvoor dat hulle nie kan huise kry nie, viervertrekhuise dadelik nie. -- Nee.

Julle het dan daarop aangedring dat hulle moet bedank? -- Nee, dit sou beteken dat ons baie onnosel was van ons

kant/ ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

kant af want ons het met hulle goed onderhandel. Selfs mnr Marx het ons belowe dat die huise beskikbaar gaan word, dan kon ons dit nie gedoen het nie.

Die mense wat so ontevrede was omdat daar nie huise was vir hulle nie, is omdat julle en jy ook spesifiek georganiseer het teen die raadslede en die mense opgemaak het teen die raadslede. -- Nee.

En ek wil dit aan u stel dat u was ook baie aktief gewees in die politiek daar in Tsakane in die algemeen.

HOF: In Tsakane en..?

MNR JACOBS: En ook in die algemeen. Hy het selfs na ander plekke gegaan in die "parents committee". -- Alles wat ek gedoen het as 'n inwoner van Tsakane het ek gedoen omdat dit vir my nodig was om daarvoor te staan as 'n inwoner van Tsakane.

En het jy nie ook gereeld van hierdie gemeenskapstydskrifte of publikasies gekry nie? -- Nee, behalwe koerante wat ek gekoop het.

Het jy nooit "Learn & Teach" gekry nie? -- Dit was verkoop. Ek het dit gekoop.

Ja, dit is hierdie publikasies wat uitgegee is in die woongebiede. -- "Learn & Teach" word verkoop selfs in die treine, orals. Jy kry mense wat dit verkoop.

Ja, jy het dit gereeld gekoop en dan ook SASPU National, UDF News ook. -- Daardie tipe goed het ek nie gekoop nie. Ek het dit net gelees as ek mense kry wat dit het.

Weet jy wat is 'n "freedom fighter"? -- Ja.

Het jy gedigte geskryf oor "freedom fighters"? -- Wat?

Het jy gedigte geskryf oor "freedom fighters"? -- Ek onthou nie dat ek gedigte geskryf het oor "freedom fighters" nie.

Ek / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Ek weet nou nie, hy is in verse, maar kyk net na hierdie dokument. Is dit 'n dokument wat by jou gevind was en wat jy geskryf het?

HOF: Wat is die antwoord? -- Nee, ek ken nie hierdie dokument nie.

MNR JACOBS: Hierdie dokument is in jou besit gevind. Onthou jy dat jy in 'n brief gevra het deur 'n prokureur vir dinge wat die polisie by jou op beslag gelê het; 'n brief te skryf om die goed terug te gee? -- Watse goed is by my gevind?

Ekskuustog? -- Watse goed en watter was by my gevind?

Hierdie ding wat jy in jou hande nou vashou. Ek weet nie of dit 'n gedig is en of dit nou die manier is waarop jy goed skryf nie, plus dokumente soos "Learn & Teach". -- Wanneer was dit by my gevind want ek kan nie onthou dat die polisie daar by my huis gekom het en iets gevind het nie.

Kom ons kry dit eers so. Het jy opdrag gegee aan 'n prokureur om te sê die polisie moet die goeters wat hulle by jou huis in beslag geneem het, teruggee? -- Nee, want wat ek vir die hof kan sê is dit. Dit was om en by Maartmaand 1985 toe die veiligheidspolisie by my huis opgedaag het. Met hulle besoek daar het hulle dokumente gevind, die tydskrifte byvoorbeeld "Learn & Teach" en ander goed, maar niks was weggeneem deur hulle nie.

Is jy baie seker daarvan? -- Ja, ek is seker.

U weet ek het 'n inventaris waarop ek dink u handtekening verskyn. Kyk net na daardie dokument wat ek nou vir jou gee - ek sal nou vir die hof ander gee, edele. Is dit jou handtekening wat daarop staan? -- Ja, dit is my handtekening.

Is dit vir goed wat die polisie by jou huis weggeneem het daar en dat jy geteken het daar dat hulle neem dit weg? --

Ja / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Ja.

So hulle het van dit weggeneem? -- Ja, dit is goed wat hulle weggeneem het maar dit is goed wat hulle teruggebring het sonder dat ek enige brief laat skryf het om dit terug te kry.

Nee, meneer, jy kom nie so maklik uit hierdie ding uit nie. Jy het nou-nou gesê die polisie was daar, die veiligheids-polisie was daar en hulle het niks daar weggevat nie. Hoekom het jy vir die hof daardie leuen vertel? -- Ek het nie leuens vertel nie. Dit is die goed wat hulle van my af weggeneem het vir 'n dag of twee as ek reg is en dit weer terugbesorg aan my. Byvoorbeeld hierdie een wat u aan my getoon het, verskyn dit op hierdie lys hier voor my?

Moenie vir my vra nou nie. Ek stel dit aan jou dat die polisie het daardie dokument by jou in beslag geneem, weggeneem en jy het aan mnre Cheadle, Thompson & Hayson het jy opdrag gegee om 'n brief te skryf aan die polisie om jou dokumente terug te gee.

HOF: Cheadle, Thompson en..?

MNR JACOBS: Hayson - H-a-y-s-o-n. -- Wat is die naam van die firma (gelyktydig)..

Op 10 Mei 1985 was 'n brief namens jou geskryf aan die polisie dat jy jou dokumente wil terughê. -- Nee.

Kyk na hierdie dokument. Is dit nie namens jou geskryf nie, hierdie brief? -- Ja, dit is die brief.

Ja. So daar is 'n brief namens jou geskryf? -- Ja.

So jy het hierso vir die hof 'n hele klomp leuens vertel. Wat is die doel daarvan, hoekom wil jy nie die hof in jou vertroue neem nie? -- Ja, maar u stelling was dat hierdie dokument wat u my eers getoon het hier kom van my af. Ek sê

ek / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

ek ken nie hierdie dokument nie. Het u miskien die tweede dokument aan my getoon wat u tweede getoon het eers, dan sou ek verstaan het en vir u gesê het wat gebeur het oor daardie dokumente.

So daardie dokument het nou van jou af gekom? -- Nee, nie hierdie een nie. Ek weet nie waarvandaan kom dit nie.

HOF: Dit is nou die dokument wat eerste getoon is? -- Ja, want die lys van dokumente waarop die sekuriteitspolisie beslag gelê het is in hierdie inventaris aangeteken en hierdie ene wat aan my eerste vertoon is, verskyn nie op hierdie inventaris nie.

MNR JACOBS: "Contemporary Scientific Thoughts" wat daarop staan, wat is dit wat daarop staan? Edele, ek sal vir die hof twee afskrifte gee om ook te volg. -- Dit is 'n boek.

Sê vir my was dit net by een geleentheid wat die polisie daar was om beslag te lê op goed? -- Ja, net op een geleentheid daar.

Is jy seker daarvan? Vertel jy die waarheid nou vir die hof? -- Ja, ek vertel die waarheid.

Het jy op 20 Maart vir twee dokumente geteken, twee inventarisse wat hulle daarso goed by jou gevind het? -- Nee, ek het net een geteken, dit is hierdie een.

Ek het twee inventarisse hierso wat jy daardie dag geteken het. Ek wil jou net die volgende een ook toon. Altwee is geteken deur jou, 20 Maart 1985.

HOF: Maar is dit twee verskillende dinge?

MNR JACOBS: Ek sien hier is twee handtekeninge op.

HOF: Maar as u na die goed kyk wat daarop is, is dit nie maar dieselfde nie?

MNR JACOBS: Die deursoeking was dieselfde datum gewees.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF: Is dit nie dieselfde goed wat geneem is en waarvoor geteken is nie?

MNR JACOBS: Blykbaar is dit dieselfde goed, maar dit is twee dokumente wat dan gemaak is, ek weet nie vir watter doel nie.

HOF: Wel, kyk die doel is tog om te bewys met die inventaris dat die dokument by die getuie gevind is, laat ons nou nie honderde inventarisse inhandig nie.

MNR JACOBS: Ek doen dit eintlik dat daar nie gesê word dit is verkeerd dat ek nie altwee gegee het nie. Dit is al waarom ek dit gedoen het. En ek wil dit aan u stel dat in hierdie koevert waar die konstitusie genoem word, was hierdie dokument wat u nou in u besit het, in gewees. -- Watter een is dit?

Die een op die inventaris, een koevert: "Constitution, Soft Ball Federation", en daarin was nog 'n hele paar bladsye, ander bladsye, onder andere daardie dokument wat ek nou vir jou gegee het. -- Nee, maar ek sê dan vir u dat ek weet van hierdie wat op hierdie inventaris staan, die eerste ene wat u aan my getoon het. Die res van die goed wat u nou aan my toon, dit is die tweede inventaris, ek weet nie wat daar staan waar dit gevind was deur wie nie.

Is dit jou handtekening op die tweede inventaris? -- Nee, ek ken nie hierdie dokument nie, ek het dit nie geteken nie.

HOF: Watter een het u nou nie geteken nie, die een waar bo-op staan "Inventaris" of die een waar bo-op staan: "Volgnommer"? -- Dit is die ene met die "Inventaris" heelbo, dit is die een wat ek sê ek ken nie.

MNR JACOBS: Kan ek net duidelikheid kry. Jy het dan aan hierdie prokureursfirma opdrag gegee om jou goed terug te kry is dit reg? -- Ja.

HOF: Wel, mnr Mkhonza, ek wil vir u darem dit sê, dat

dit / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

dit vir my darem lyk of die twee handtekeninge identies is op albei die dokumente. -- Dit kan wees dat die handtekeninge identies is maar soos ek sê hulle was net eenmaal by my waar ek hierdie dokument geteken het, dit is die inventaris waar nie heelbo geskryf is "Inventaris" nie en ek kan nie onthou dat ek hierdie een geteken het nie, al is dit lank terug wat dit gebeur het maar hierdie ene kan ek nie onthou nie.

ASSESSOR: Nou die inventaris met die woord "Inventaris" bo-op het ook dieselfde kolomme as die blad wat u sê u wel geteken het. -- Ja, dit is dieselfde kolomme.

Het hulle nie per ongeluk eers hierdie een ingevul en toe dit reggemaak deur die tweede een in te vul nie, omdat daar net een bladsy was? Want die inhoud is dieselfde. -- As dit die geval is dat hulle 'n fout gemaak het, dan moes hulle daardie een gekanselleer het dan sou hulle vir my hier in die hof hierdie ene getoon het wat nou die ander ene korrigeer, dat hulle nie vir my albei gee en sê dit is twee verskillende dinge nie.

MNR JACOBS: Is dit reg dan, jy het daardie brief laat skryf omdat die polisie wel sekere dinge by jou op beslag gelê het?

HOF: Wel, mnr Jacobs, wat staan in die brief? Ons weet nie wat in die brief staan nie en u probeer om die heel eerste dokument voor die hof te kry. Is daar enige verwysing in daardie brief na die heel eerste dokument want in die inventaris is dit beslis nie?

MNR JACOBS: In die brief staan net dat hy dokumente vra.

HOF: Dat hy dokumente wil terughê?

MNR JACOBS: Ja. (Toon dokument aan hof)

HOF: Ja, u mag hierdie terugneem.

MNR JACOBS: So ek wil dit aan u stel finaal, meneer, dat u

was/..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

was baie aktief in die politiek daar en u het die mense georganiseer en gemobiliseer teen swart plaaslike besture en teen die regering. -- Nee, ek het dit nie gedoen nie. Wat ek gedoen het kon gedoen gewees het deur enige ander lid van die gemeenskap van Tsekane. Ek is nie 'n persoon wat verskil van enige ander inwoner van Tsakane nie.

Dan is daar net twee klein puntjies wat my byval. Dit is die vergadering van 27 Januarie 1985 toe die ad hoc komitee gestig was. Het julle daardie selfde dag as komitee vergader of nie? -- Ons het vergader as 'n komitee.

Daardie selfde dag of 'n dag of twee later? -- Die Maandag eers het ons 'n vergadering gehou.

Nie twee dae daarna nie? -- Die Maandag het ons vergader. Die Sondag is die komitee gestig en die Maandag het die komitee as 'n komitee gesit alleen.

En het julle die Maandag enige stukke opgestel, dokumente opgestel? -- Nee, behalwe die memorandum wat ons opgestel het wat dan die Dinsdag gelewer sou word.

Dan wil ek dit ook net aan u stel dat op 16 Februarie 1985 se vergadering was mnr Labuschagne, die kaptein en stasiebevelvoerder van die Suid-Afrikaanse polisie as 'n waarnemer ook by daardie vergadering teenwoordig. -- Ja, hy was daar teenwoordig.

En by daardie vergadering wil ek dit aan u stel was ook 'n verteenwoordiger van die administrasieraad van Germiston teenwoordig gewees. -- Ja, dit is so.

ASSESSOR: Wat is die naam, ekskuus. Johnson?

MNR JACOBS: Nee, van Germiston.

ASSESSOR: O, van Germiston. --

MNR JACOBS: En wat meer is op daardie vergadering.. -- Nee

..was /..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

..was besluit dat mnr Rossouw en die ad hoc komitee sou verder onderhandel en hulle sou dan voorstelle uitwerk wat dan aan 'n latere vergadering voorgelê kan word. -- Nee, dit is nie soos u dit nou stel hier nie. Niemand van Germiston was teenwoordig by hierdie vergadering nie. Dit was mnr Rossouw se voorstel gewees na ons alles bespreek het daar dat hy die mense in Germiston sal gaan sien en met hulle daaroor gaan praat, dit is oor die huise.

Kan ons net duidelikheid kry, was daar by die 16de se vergadering besluit dat daar nog verdere samesprekings tussen mnr Rossouw en die ad hoc komitee sou plaasvind? -- Ja, soos hy gesê het dat nadat hy in Germiston was sal hy na ons toe terugkom.

En het daar toe samesprekings nog verder plaasgevind tussen mnr Rossouw en die ad hoc komitee na 16 Februarie? -- Ja, daar was, op die 23ste van Februarie 1985 was daar 'n vergadering gewees waar mnr Rossouw, mnr Marx, die raadslede ook teenwoordig was.

En is dit so dat in die vergaderings wat julle met mnr Rossouw gehad het, dit is die ad hoc komitee, is daar later-aan voorstelle gemaak dat geld verkry word op die vrye mark of deur die staat op een of ander manier vir die bou van vierkamerhuise. -- Nee, by die vergadering van die 23ste was mnr Marx die hoof van hulle daar teenwoordig. Hy is die persoon wat gepraat het van die tweevertrekhuise wat gebou moet word.

Is dit op enige stadium met samesprekings tussen die ad hoc komitee en mnr Rossouw bespreek dat hy sal 'n aanbeveling maak dat geld verkry word op die vrye mark en/of deur
K1368 die staat van ander weë af? -- Ja, dit is so.

En het hy so 'n aanbeveling gemaak aan die administrasie

raad / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

raad tot dié effek en dat daardie geld dan gebruik word om die vierkamerhuise mee te bou?

HOF: Hoe moet die getuie nou weet wat hy aanbeveel het aan die administrasieraad? Dit is interne dinge.

MNR JACOBS: Soos dit u behaag. Dankie, edele.

RE-EXAMINATION BY MR YACOOB: Did your wife work during 1984? -- No, she was not. She was looking after our second child.

When did your wife start working? -- The beginning of 1986.

I would like to ask you a few questions about EXHIBIT DA. 183, if you could have it before you, please? -- Ons het nie 'n kopie nie.

At this stage..

COURT: The witness has not got it. Could you give him a copy?

MR YACOOB: Maybe I could ask you the questions without you having it, but if you need it to answer the questions let us know. At the stage when you wrote this document, did you know whether the deceased, Vusi Diale, had been involved in any student or scholar activities of any kind, apart from studying of course? -- No, I did not know that.

What was your intention in writing and delivering that speech? Can you give the court some idea of that? -- The purpose therein was to try and comfort the Diale family in the way which a member of their family met with his death.

Was there any other purpose? -- No, there was no other purpose.

I have no further questions, thank you.

DIE HOF VERDAAG VIR TEE / DIE HOF HERVAT

GEEN VERDERE VRAE NIE

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

NOMGIDI ANNA HLOMOKA, d.s.s. (through interpreter)

EXAMINATION BY MR BIZOS: Miss Hlomoka, you are the sister of Oupa Hlomoka, accused no.2 in this case? -- Yes, I am.

And are you now a schoolteacher? -- Yes, I am.

And are you a teacher at the Tshirela higher primary school? -- Yes, that is where I am teaching.

COURT: Where is that? -- In Boipatong.

MR BIZOS: During 1984 were you a student at a college? -- Yes.

Which college were you a student at? -- Sebokeng college of education.

Is it known by any other name? -- Yes, some people call it Venter.

COURT: Why is it called Venter? -- Because the first rector of the college was a Mr Venter.

MR BIZOS: And were you living, as you are living now in zone 3, Sebokeng? -- Yes.

Whilst you were at college did you take part in any student activities other than concerning yourselves with your studies? -- Yes.

What activities did you take part in? -- I was a member who was playing netball and soft ball.

I see. Were you a member of any student political organisation at the college; were there any such bodies at the college? -- There were no such bodies at this college and I was not a member of any political body.

In 1984 - was 1984 your first year of college? -- Yes.

Whilst you were at school were you in any way involved with COSAS? -- No.

COURT: Where were you at school? -- Tshepo Themba high

school / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

school.

In Sebokeng? -- Yes.

MR BIZOS: Did you know that there was an organisation called AZAPO in the Vaal? -- Yes, I knew about that.

Did you know that your brother was actively involved in that? -- All I knew is that he was a member of this body.

Did you take any interest in AZAPO? -- No, I did not.

During 1984 and more particularly in July/August of that year, did you become aware that there was going to be a rent increase in the Vaal? -- Yes.

Did you attend any meetings or did you concern yourself with any protests in relation to that rent increase, you personally? -- No.

Prior to 3 September 1984 did you hear whether or not there was going to be a stay-away on the morning of 3 September 1984? -- Yes, it was during the last week of August at school when there were rumours that there was going to be a stay-away on this day, 3 September, in connection with rent.

Did you see any pamphlet or document confirming these rumours? -- Yes, I did see something which was written about that and to add, the Sunday afternoon or evening there was a vehicle which drove around in the township where I live, saying that the Monday people must not go to work.

I want you to please have a look at EXHIBIT AN.15(2). Did you see a similar document? -- Yes, I did.

Was this question of the stay-away discussed at the college? -- No, it was not discussed.

Did you yourself make any decision as to whether or not you would attend classes on the morning of 3 September 1984 or not? -- What I had decided upon was I was going to see the

following / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

following day if there was transport available for me to go to school, depending on the situation.

How did you travel to and from school? -- I was using a taxi.

Did you go to the college on the morning of 3 September 1984? -- No, I did not go.

Why not? -- We got up as usual, everybody who leaves for work and going to school on that day and we usually hear the noise of the buses running along the route. That noise was not there this morning and also from my home one can see a certain point where buses are moving. There was no movement of a bus there.

And did you make a decision? -- Yes, I then stayed.

COURT: What time did you get up? -- 05h30.

Yes, thank you.

MR BIZOS: And later that morning did you see your brother there at home, accused no.2, Oupa Hlomoka? -- Later what time is that now?

During the course of the early morning did you see your brother at home? -- When we got up at 05h30 that time he is not up yet because he does not leave exactly with us at the time when we leave for school, so he was still asleep.

Did you wake up later? -- Before he got up a friend of his came there, whose name I believe I must not mention in court instead call him IC.8(?). This friend came there looking for him, accused no.2.

I do not know how your lordship wants to deal with that. Perhaps she could write the name that she knows him by on a piece of paper or we can take it..

COURT: Yes, I think that would be better.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

MR BIZOS: Yes, I have a piece of paper ready.

COURT: Yes please, let her write it down and she can hand it up.

MR BIZOS: Would you just tell us, write the name of your brother's friend on that piece of paper?

HOF: Wys net vir mnr Jacobs.

MR BIZOS: Is that the only name that you know IC.8 by? -- Yes, that is the name.

And what happened when IC.8 arrived? -- He said that he would like to see my brother. We woke my brother up who came and sat with him in the kitchen. They had some tea and not very long after that they left.

Did you see your brother back home later that day? -- Yes, I saw him.

At what time more or less? -- About 12h30.

COURT: When did they leave initially? -- At about 06h30.

MR BIZOS: Did the two of them come back together again or not? -- He came back alone.

Who is that? -- My brother.

Is that at 12h30? -- Yes.

Did you go outside during the course of that morning? -- By outside does it mean in the street or outside meaning out of the house?

Well, either. -- I was outside on the premises. I have never been out of the premises that day.

Did you become aware of any trouble that was taking place in Sebokeng when you came out of the house, but still on the premises? -- Yes, I became aware of something.

When did you become aware of what? -- From home I can see the following places: an Indian shop in the vicinity of

Residensia/..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Residensia, and the shopping centre of zone 3 is also visible, as well as zone 7's shopping centre is visible from you home.

Yes. -- I noticed some smoke at these three places that I have mentioned.

Yes? -- And I became aware of people who were running past my home carrying groceries.

Did it appear as if they had bought them?

COURT: This is what they call a fire sale? -- No, I do not know but I do not believe that they have bought it because I do not believe a person coming from buying something would pass running there.

MR BIZOS: Now as you were a student at this college perhaps I should ask you one or two questions about it. You did not go there on the Monday. Did you ever go back to the college in 1984? -- After 3 September there were no lessons at all at the college.

COURT: Until when? -- Until in January when we went to sit for our final examinations which was in fact the year end examination for 1984.

So you went to sit for your exam without having attended classes? -- We wrote exams on what we heard in classes until the end of August.

ASSESSOR: This was January 1985? -- Yes.

MR BIZOS: Did you notice - where did you write your exam in January 1985? -- At the college.

Had it been damaged? -- Yes.

What damage had been done to it? -- The administration block was burned.

COURT: Burned down? -- The rafters were burned.

So the roof went down? -- I find it difficult to tell

your / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

your lordship about that because when we went back there there were no corrugated irons above those walls. Now I do not know whether it was as a result of the fire or it was as a result of people having removed the corrugated irons and taking them for themselves. I do not know.

Yes. Now this college of education, on what main street is it situated? -- I do not know the name of that street.

Is it on the bus route? -- Yes, on the bus route for buses heading for Johannesburg.

Is it near Masenkeng? -- Yes.

On the northern side or the southern side of the main bus route? -- No, I am not quite certain. I would rather say I do not know.

Yes well, maybe I am mixing you up with the words "main bus route", there is a bus route running north-south near Masenkeng and there is one running east-west. The one running east-west passes the Catholic church. Now is it situated on that route? -- The Roman church, is that the one on Small Farm?

Yes. -- Yes, that is the road I am talking about.

Now is it to the north or to the south of that road? -- It is on the southern side.

MR BIZOS: Is it on the Evaton side or on the Parys side? -- It is on the Evaton side.

COURT: Do you perhaps teach geography? -- No.

I could see that. (Laughter) Yes?

MR BIZOS: Perhaps your lordship will allow that as very junior counsel doing running down cases we always knew we could confuse a female witness when we spoke about north and south. Do you when this college was damaged? -- No, I do not know

but / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

but I only heard about that on a Tuesday afternoon.

Did you go back to college to complete your studies?

COURT: I thought she had no college and she wrote her final exams in January, unless she failed and she did not go back?

MR BIZOS: No, that was the first year. Were you a first year student in 1984?

COURT: Oh, a first year student?

MR BIZOS: Yes. Did you go back to college to finish your teacher's diploma? -- Not in 1985. I only went back again in 1986 and completed the end of 1987.

Was the college operated in 1985 and did you not go for personal reasons? -- Yes.

And when you went in 1986 and 1987 in order to complete your diploma where was the college operating? -- It was at Houtkop.

COURT: What was going on at that time in the old buildings? -- A certain school which was still under construction namely Funda-Ulwazi was making use of the premises of the college until the completion of their school.

MR BIZOS: Do you know whether any further damage was done to it during 1985? -- No, I do not know.

Was your brother, accused no.2, detained after 3 September 1984? -- Yes, he was.

Do you remember the date? -- Yes, I do.

What was it? -- 5 September.

Of that year? -- 1984.

Was he released shortly afterwards? -- Yes, he was released after a short while and then again redetained.

When you say a short while was it days or a week or two weeks thereafter? -- I would say after a day.

So / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

So he was kept in detention for a day and then released and then redetained or was he redetained a day after he was released? For how long was he detained for the first time? -- What I mean is that he was detained for some time. I do not know whether he was in detention for fourteen days and then released. He stayed with us after his release only for a day and then he was again taken away.

Do you know whether the person whom we referred to as IC.8 was detained or not? -- Yes, I know.

How do you know that? -- After his release, that is IC.8, he came to our parents' home to tell us that he was arrested.

To whom did he speak at your home? -- Present there when he said this was my mother, my sister and I myself.

What did he say to your mother in your presence? -- What he said is..

COURT: Are we still being relevant or are you merely relying on collateral issues to contradict the witness?

MR BIZOS: No, one of the exceptions to the collateral rule is a previous and inconsistent statement or motive for possibly not telling the truth in court.

COURT: Yes well, go ahead.

MR BIZOS: As your lordship pleases. -- What he said was while he was in detention he was tortured and they also broke his set of false teeth and they were also asking him about my brother.

Did he give any reason why he was, to use your words, tortured and why his dentures were broken? -- No, he did not tell us.

Did you ever see him in possession of a note? -- I

remember / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

remember him handing over a note to my sister saying that she must give it to my brother who was at the time detained in Vanderbijlpark.

Did your sister take that note from him? -- Yes, she took it.

Did she mention to your mother on that day or on a subsequent day, his feelings - I do not want them in detail - did she mention his feelings in relation to his own life?

COURT: Are we speaking of that day or a subsequent day because we are now dealing with a particular day.

MR BIZOS: Well, I ask m'lord..

COURT: At any stage, yes.

MR BIZOS: At any stage. -- That was the last day we saw him at home, when he made the following remark that life was not nice for him anymore and he believed that most of the people hated him now and he sees the best to do for him is to kill himself.

Thank you, I have no further questions.

KRUISONDERVRAGING DEUR MNR JACOBS: Kyk, iets wat vir my opvallend is, is dat ons het hierso heelwat getuienis gehad van getuienis wat hier vir die verdediging getuig het oor hierdie dag in Sebokeng en hulle sê dat daar het vroeg die oggend busse geloop. Nou sê jy vir ons daar was geen busse nie. Nou wat sou jy sê is die waarheid? -- Ek het nie busse gesien nie. Ek weet nie van wat hulle gesien het nie.

So sê jy dat daardie oggend van 3 September 1984 het daar in Sebokeng geen busse geloop nie?

HOF: U kan nie die vraag vra oor Sebokeng nie. Sebokeng is 'n baie groot plek. Vra haar oor die plek waar sy woon. Sy kan mos nie vir my kom vertel wat in die hele Sebokeng

gebeur / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

gebeur het nie. Sy woon in gebied 3. U kan haar vra oor gebied 3 en die deel naby haar huis.

MNR JACOBS: Sê jy daar het naby jou huis - en jy kan gebied 7 sien van jou huis af het jy netnou vir die hof gesê nê? -- Nee, nie dat jy daar alles kan sien nie. Ek sê mens kan sien in die rigting waar die koopsentrum is, dit wil sê jy kan sien by daardie punt is die koopsentrum.

Kan jy daarso sien op die plek waar die busse staan? -- Watter busstop praat u van?

Die busse wat - is daar busstoppe daar vir mense wat daar ry met busse wat by die koopsentrum stop. -- In gebied 7 of waarvan praat u?

Ja. -- Ja, daar is.

En jyself maak jy soms gebruik van die busse? -- Nee.

Nooit nie? -- Ek maak nie 'n gewoonte daarvan om busse te gebruik nie.

Maak jy nooit gebruik van die busse nie? -- Nee, ek gebruik nie busse daar rond nie tensy as ek miskien Johannesburg toe gaan dan maak ek gebruik van Putco se busse.

En die huurmotorstaanplaas, is dit naby die busstop? -- Ja, dit is naby.

In gebied 7? -- Ja.

Is dit waar jy die huurmotor gaan haal? -- Daar gaan haal het waarheen?

As jy hom gebruik? -- Nee, ek maak gebruik van 'n huurmotor van my huis af te gebied 3 op pad skool toe wat in gebied 7 is.

Kom die huurmotor jou spesiaal oplaai daar? -- Nee.

Maar hoe dan? Hoe sou jy dan die 3de gegaan het met 'n huurmotor? Waar sou jy die huurmotor gekry het? -- Maar ek

het / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

het hier vir die hof gesê dat ek besluit het oor wat gaan met my gebeur dié dag nadat ek gehoor het dat daar geraas is van die busse wat ry en die huurmotors daar besig was om te opereer, dan sou ek voortgegaan het om skool toe gaan.

Hoe sou jy 'n huurmotor gekry het? Vertel vir die hof op die gewone dae, die hele week voor die 3de, 3 September 1984, hoe het jy die huurmotor in die hande gekry?

HOF: Gewoonlik steek hulle hulle hand uit, mnr Jacobs, dan stop hy. Wil u op 'n ander manier weet?

MNR JACOBS: Dit mag wees. Ek wil graag van haar weet hoe hoedat sy hom by haar huis gekry het, hoe sou sy hom gekry het. -- Ons gaan net na die teerstraat toe waar die huurmotors verbyry en dan kan jy 'n huurmotor daar kry en ry.

HOF: Kan u net vir my sê, ek het nou weer vergeet waar het julle gewoon. Woon julle naby die Jackpot Supermarket? -- Nee.

Aan watter kant van hom woon julle? -- Jackpot is heelwat ver van my huis af.

Woon jy nader aan gebied 6? -- Ja.

Hoe ver van die teerstraat af? -- As ek daarvan praat dat ek die busse sien in Residensia, daar is 'n brug in daardie teerpad en dié is hoog. Dit is waar 'n mens die busse kan sien ry, as hulle by daardie hoë brug moet deurry dan sien ek hulle daar.

Ja, maar laat ek nou net eers kyk waar bly u. Weet u waar raadslid Mofokeng gebly het? -- Watter een is daardie een?

Die een wat die besigheid het? -- Is dit Sonny Mofokeng of wie is dit?

Hy is E S Mofokeng en hy het 'n besigheid in Residensia. -- Ons woon naby die garage van Sonny Mofokeng.

Die/ ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Die garage van Sonny Mofokeng is dit net as 'n mens begin om gebied 3 binne te gaan? -- Ja.

As jy van die oostekant af kom, dit wil sê waar die son opkom? -- Wat die rigtings betref ek is nie seker nie.

Ja. Nee, maar ek dink nou ek weet waar is dit. Hoeveel huise woon u van sy besigheid af?-- Sonny se garage staan daar in 'n horisontale posisie. Dan kry 'n mens die vertikale strate. As jy daardie strate tel, een, twee, die derde straat is waar ons woon.

Ja, dit is 'n bietjie moeilik horisontaal en vertikaal. Is sy garage aan die kant van 'n groot oop stuk veld? -- Ja.

Ja dankie, dit is seker moeilik om in 'n vertikale straat te woon. -- Horizontal with the tarred road.

Parallel. -- Ja.

Goed dankie. Ons dink mnr Jacobs, dat die getuie woon in die suid-oostelike hoek van gebied 3.

MNR JACOBS: Dankie, edele. Kyk, ek wil dit aan u stel dat die oggend daar by julle huis was getuie IC.8 daar gewees, u broer was daar gewees en daar was ook nog twee ander persone saam met hulle gewees. -- Watter dag is dit nou?

3 September. -- Wat van IC.8?

Verstaan jy nie die tolk nie? -- Nee, maar ek verstaan nie.

Maar as jy verstaan dan kan jy my mos antwoord. My stelling is eenvoudig. -- Ek verstaan nie.

Die eerste is wat ek aan u stel..

HOF: Nee, nee, verstaan u nie die tolk nie? -- Nee, die vraag is nie aan my duidelik nie.

Sal u net die vraag herhaal asseblief?

MNR JACOBS: Die oggend van 3 September was IC.8 vroeg die oggend daar by u huis gewees saam met twee ander persone en

in / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

in teenwoordigheid van beskuldigde 2, so hulle was vier mense daar. -- Nee, dit is nie so nie.

En daardie oggend het hy nog 'n AZAPO T-hempie aangetrek. -- Wie is "hy" nou?

Beskuldigde nr.2. -- Ek onthou nie wat hy aangehad het toe hulle daar weggaan nie.

En jy kan dit nie betwis dat hy wel 'n T-hempie van AZAPO aangehad het nie? -- Ek sê nou net ek onthou nie wat hy aangehad het nie.

En ek wil dit vir jou stel dat hulle het al vier daar gekom op 'n stadium saam en hulle is net voor 08h00 al vier saam daar weg. -- Nee, dit is nie so nie.

En jy maak 'n fout as jy vir die hof sê dat hy het nog geslaap op die stadium toe julle hom gaan roep het. -- Hy het nog geslaap.

En kan jy net vir ons sê, jy sê jy was nog 'n student gewees gedurende 1984. Is dit korrek dat daar was ook skoleboikotte sê hier van Augustus af tot die einde van die jaar in 1984 in die Vaaldriehoek? -- Bedoel u na 3 September?

Ja. -- Maar na 3 September was daar geen skole gewees nie.

Ja, dit was geboikot gewees. -- Nee, dit weet ek nie.

En dit is dan voor, die moeilikhede by die skole het al begin voor 3 September. -- Nee, dit weet ek nie van nie.

Het u geweet van COSAS wat daarso in die Vaal bestaan het en georganiseer het? -- Ek het geweet dat daar COSAS was, ja.

En dat hulle georganiseer het daar in daardie tyd voor 3 September 1984? -- Nee, dit weet ek nie.

Het jy geweet van enige eise wat die studente gestel het, die skoliere gestel het, wat hulle sou hê voor 3 September?

Nee / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

-- Nee, ek weet nie daarvan nie.

In Boipatong self was daar 'n Youth Congress gewees? Of Youth Organisation? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

Hoe is dit moontlik dat jy nie weet nie? -- Ek is mos nie by hierdie organisasies betrokke nie.

Maar die organisasies het tog daar bestaan?

HOF: Maar was sy in Boipatong. Sy woon in gebied 3 en sy gaan skool of loop klas by die "college of education" in gebied 7.

MNR JACOBS: Ek het vir my verbeel.. ja.

HOF: Sy hou nou skool in Boipatong.

MNR JACOBS: En daar het ook in die Vaal 'n Vaal Youth Congress bestaan. -- Nee, ek weet nie.

En Vaal Civic Association? -- Ek het nie daarvan geweet nie.

Dankie, edele.

HOF: Wanneer het u vir die eerste keer gehoor van die Vaal Civic Association? -- Ek kan nie meer so goed onthou of dit in 1985 was of in 1986 nie.

RE-EXAMINATION BY MR BIZOS: No further questions.

GEEN VERDERE VRAE NIE

From Tsakane:

ISAAC NTOZINI ZIKHALE, d.s.s. (through interpreter)

EXAMINATION BY MR YACOOB: How old are you? -- 52 years.

Where do you live now? -- Tsakane.

And where did you live during 1985? -- In Tsakane.

Did you in 1985 live in the same place in Tsakane as you do now? -- No.

Did you in fact live in Silver Town in 1985? -- Yes, that is so.

Do / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Do you remember an occasion in 1985 when you were woken very early in the morning or rather very late at night?

MNR JACOBS: Ek sal vra dat mnr Yacoob dit vir die getuie laat om vir ons te sê - ek vra dat hy asseblief dit doen en nie vir hom leidende vrae geen van wanneer dit vroeg in die oggend was of middag nie.

HOF: Ja, maar dit kan ook wees dat dit deur sy kind was wat hy wakker gemaak is in die nag. Daar moet darem op die een of ander manier aanskakeling gevind word, mnr Jacobs, anders kan die getuienis nie vlot nie. Ek dink dit maak tog nou seker nie baie saak of dit laat in die nag was of vroeg in die oggend nie. -- Yes, I remember that.

MR YACOOB: What date was it, can you remember? -- I cannot remember the date.

Can you remember the month? -- Yes.

What month was it? -- During the second month of the year.

Which year? -- 1985.

Right, what woke you? -- The police.

COURT: Were these now the SAP or the municipal police? -- The municipal police.

MR YACOOB: Yes, what happened? -- They said I must open because the white men wanted to see me at the office.

How many of them were there? -- They were two.

Were they unarmed? -- One of them had a long gun about this height.

COURT: From where you are standing, from the floor? -- Yes.

Yes, a bit more than a metre, metre and a half.

MR YACOOB: What was your response? -- I asked why did they want to see me at the office.

Yes? -- All they said was that they did not know, they

have / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

have just been sent to me.

Did you go with them? -- After putting on my clothes yes, I went with them.

Were you happy to go with them? -- I was not happy to go with them.

What did you think would happen if you did not go with them? -- What I thought was going to happen was that these people were going to hit me if I did not go with them because they were not talking to me in a proper way, politely, they were in a hurry.

Where were you taken to? -- I was put in the van.

And how many people..

COURT: Do we need to know whether the van was full or overfull or overflowing? What is the purpose of this evidence? I do not think it was even disputed that these people were taken in the middle of the night to the administrative offices. Now is this evidence being led? It is on record, it was not disputed?

MR YACOOB: No, it was disputed that what they were taken for was for the purpose of signing documents in terms of which they agreed to move to site and services. That is still in dispute.

COURT: I did not understand that but why don't you get to the point then?

MR YACOOB: As m'lord pleases, but the circumstances in which they were taken and whether..

COURT: Well, unless you want to make out a case that this man was so angry that he did something about it, I cannot see the purpose of this evidence.

MR YACOOB: No, I am not making out that case, but I will

be / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

be making the submission that these people were treated like this and more people than he were treated in this fashion, then there could be other causes for what happened.

COURT: Yes, go ahead.

MR YACOOB: As m'lord pleases. Were ou transported - you said you were taken in a van, is that right? -- Yes, that is so.

Was that full or not full? -- It was full.

Where were you taken to in the van? -- We drove further on in Silver Town and stopped at a certain place.

Alright, I do not want you to tell the court what happened at that place where the van stopped in Silver Town. From that place in Silver Town where were you taken to? -- We went to the office.

The office of the board, is that right? -- Yes.

Situated in Tsakane? -- Yes, that is so.

Were you taken to a room? -- Yes, we were taken into a certain room where we found other people.

Was there any furniture in that room? -- No.

How full was this room? -- It was full in such a way that some people were not sitting, in fact they had to stand all the time.

How long did you stay there? -- Until at 05h00.

What happened at 05h00? -- They called us out by our names to come out of that room.

Were you taken somewhere else? -- To another office, yes.

Which office was this? -- Site and service office.

Right, what happened there? -- There I was asked whether I agree to come to the site and service scheme. If I do not agree what they were going to do is they were going to pull my shack down and throw it away at Driemanskap.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

COURT: Where is Driemanskap? -- That is in the district of Heidelberg.

Was that at a rubbish dump? -- No, it is a farm.

Now for what purpose would it be thrown off at Driemanskap? -- I do not know.

Yes, thank you.

MR YACOOB: What was your response? -- What happened next is that Jacob, one of the municipal policeman said to me what is to happen there is that I must go and demolish my shack there and bring it here to come and put it up on the site which is for the site and service scheme and then in the meantime while living in this shack on the premises then they will come and put up a four-roomed house for me on the same site.

What was your response when that happened? -- I agreed.

An did you sign the document? -- Yes, I signed it.

As you understood it, who was to cause the building of a house on the site and service site before that date, as you understood it before then? -- They said they were going to be responsible for the building of a structure next to my shack on the premises.

Was that different from the site and service scheme as you understood it or not? -- Yes, it was different because here they are saying, promising to build me what they had promised me when I had left the Old Location.

I have no further questions, thank you.

MNR JACOBS: Dankie. Kan ons net hoor, het jy die blanke mense wat jou wou gesien het daar te sien gekry in die kantore? -- Ek het nie 'n spesifieke blanke man gesien wat met my wou gepraat het nie, maar ek het wel blankes daar gesien. Maar net een van hulle het daar 'n opmerking gemaak deur te sê dat die

goewerment / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

goewerment het nie meer geld om vir ons huise te bou nie, ons moet maar self bou maar geen blanke het direk met my gepraat nie.

En toe jy nou daar geteken het is jy gelos en jy is toe huis toe? -- Ja.

Jy weet nie wat gebeur het verder met die ander mense nie? -- Nee, ek weet nie.

Het die munisipaliteit jou huis gebou? -- Nie daardie tyd nie.

Het hulle hom gebou vir jou? -- Eers in 1986 is daar 'n huis vir my gebou ja.

En daardie tyd was die blaam gelê op die munisipaliteit, die swart plaaslike bestuur vir al hierdie dinge? -- Nee, ek weet nie daarvan nie.

Het julle nie gesê hulle is die oorsaak dat die huise nie gebou word nie of dat julle nie kan huise kry nie? -- Dit kan wees want hulle is eintlik die mense wat oor ons toesig hou.

En dit is daar op die vergaderings gesê? -- Nee, ek was laat daar by die vergadering. Ek het laat opgedaag en die vergadering het alreeds begin.

Daar was mos vergaderings gehou deur die Silver Town ad hoc komitee? -- Ja, ek weet van die vergaderings daar aan die begin.

En dit was hierso in die begin - wanneer was dit gewees, hier aan 1984 se einde, begin 1985? -- In Januarie 1985.

En dit het aangehou tot hier Maart/April/Mei 1985? -- Al kan ek nie meer so goed onthou nie, dit kan wees want daar was sekere tye wat hulle weer bymekaar gekom het.

En het jy van die vergaderings bygewoon? -- Van die

vergaderings/..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

vergaderings het ek wel bygewoon maar van die vergaderings het ek nie bygewoon nie want ek het gewerk.

Is dit so dat daar was ook 'n optog gewees in Maartmaand na die raadskantore toe? -- Nee, ek kan nie onthou nie. In Maartmaand?

Het jy nie deelgeneem aan 'n opmars wat gehou is na die kantore toe nie? -- Nee, ek was by in Januarie na die eerste vergadering.

Nou die vergadering..

HOF: Nee, maar was u wel in 'n optog? -- Ja.

MNR JACOBS: En toe jy deelgeneem het aan die optog - hoekom het julle 'n optog gehou sê net vir die hof? -- Die rede daarvoor is dat die mense nie die beloftes nagekom het nie en tweedens die ander se sinkhuise, "shacks", was al afgebreek gewees en daar was van die mense wat sommer so weggeneem is na die "site and service" toe.

Nou as jy sê die mense het nie hulle beloftes nagekom nie, verwys jy nou na die raadslede wat nie hulle beloftes nagekom het nie? -- Nee, ek praat van die blankes wat vir ons gesê het dat hulle vir ons huise hier sal kom bou.

Is dit nie so nie dat julle het geëis dat die raadslede moet bedank nie? -- Nee.

Was julle nie kwaad gewees vir die raadslede nie? -- Nee.

En is dit nie op hierdie vergaderings wat jy bygewoon het gesê die raadslede moet bedank en hulle is "puppets" van die regering en "sell-outs" en sulke goed nie? -- Nee, ek weet nie daarvan nie. Al wat ek gehoor het daar is dat ons moet gaan vra oor die beloftes wat aan ons gemaak was.

Nou weet jy dat die raadslede bedank het daar? -- Ja, maar ek weet nie hoekom nie.

Is / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

Is dit nie omdat daar teen hulle geagiteer en georganiseer was oor die verhoging van huur en die kwessie van die kaias of "shacks" soos jy dit noem? -- Ek weet nie of die kantoor hulle weggejaag het daar of wat gebeur het, of hulle met die kantoor onderhandel het dat hulle die werk gelos het want hulle word sommer daar in die posisies geplaas sonder dat ons daarvan weet.

Het jy geweet dat die raadslede se eiendomme was aangeval, hulle huise, met petrolbomme en klippe? -- Ek het daarvan gehoor maar ek het nie geweet wie doen dit en hoekom word dit gedoen nie.

Was dit nie vir jou snaaks dat hulle dié mense aanval nie? -- Dit het my verbaas maar selfs ons hier by die "shacks" se huise was afgebreek.

HOF: Maar nie gepetrolbom nie? -- Nee, hulle was nie aan die brand gesteek nie.

MNR JACOBS: En die feit dat die huise afgebreek is, dit is uitgebuit, julle is so opgesweep en dit is waarom die raadslede so aangeval is? -- Nee, ons huise was afgebreek deur blankes wat met 'n trekker daar gekom het, nie die raadslede nie.

Is dit reg dat ook polisie se huise is aangeval, Suid-Afrikaanse polisie se huise in daardie woongebied? -- Ek hoor daarvan.

Het jy dit nie gesien nie? -- Nee, ek het dit nie gesien nie want ons was 'n endjie ver van hulle.

Gaan julle nie daar deur as julle na Silver Town toe gaan nie, van die dorp af en so aan nie? -- Ons ry daardeur per bus.

En op 'n stadium was die busse ook daar aangeval en moes die weermag saam met die busse gery het om julle te beskerm? -- In 1985? Die weermag was alreeds daar.

En / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

En in 1984 was dit ook - die busse moes beskerm geword het vanaf Oktobermaand 1984. -- Ja, die weermag het daar in 1984 begin te beweeg.

Saam met die busse gery sodat die mense nie die busse met klippe moet gooi nie, sodat julle kan gaan werk? -- Ja, ek het gesien dat hulle die busse begelei het.

Dan moes jy tog ook gesien het voordat die weermag gekom het is die busse gegooi en jy was mos ook in daardie busse gewees? -- Voor die weermag gekom het was daar niks gewees daar, ons het sommer so geloop sonder probleme.

Nou toe die weermag daar was om te beskerm soos jy nou self erken het, teen wie was dit? Wie het die busse gegooi wat die weermag julle teen moes beskerm? -- Ek weet ook nie want hier sien ek toevallig hulle is nou daar. Ek weet nie.

Wie het die busse gegooi, het jy nooit gesien nie? -- Ek het nie gesien nie want daar is nie eers 'n bus wat met klippe gegooi is daar by ons nie, bestook was daar by ons nie.

In die tyd, op die roetes waar julle moes ry, daar was versperrings in die pad gesit op stadiums waar die busse nie kon ry nie omdat daar goed in die paaie gepak was? -- Nee, dit het nie gebeur nie.

Het jy dit nooit gesien nie? -- Niks, ek het dit nie gesien nie.

Ons het getuies gehad wat getuienis vir die staat gegee het wat getuig het dat op 'n stadium was omtrent die hele woongebied Tsakane se paaie versper gewees met asblikke, ashouers. -- Ek weet nie, maar ek het elke oggend opgestaan en met 'n bus gery tot by die spoorwegstasie waar ek 'n trein gehaal het om werk toe te gaan, maar ek het dit nie gesien nie.

Nou daar is tog sekerlik van die raad se geboue en

winkels / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

winkels afgebrand en die roete van die bus moes tog by hierdie versamelpunte soos dranklokale, winkels en so aan verbygeloop het. Het jy dit gesien? -- In die dag wanneer dit lig is is ek nie daar nie, ek is by die werk en ek ry weg in die oggend dan is dit donker. Die terugkom van my is donker. Ek het wel daarvan gehoor dat 'n biersaal aan die brand gesteek is maar ek het dit nie gesien nie.

En winkels wat gebrand was? -- Ek was destyds ook nie daar nie, ek het gewerk.

Kyk, jy sê jy gaan donker weg en jy kom donker terug.
K1369 Jy gaan tog nie in die somer donker weg by die huis nie? -- Ja maar die meeste van die goete gebeur in my afwesigheid. As ek terugkom het dit al klaar gebeur.

HOF: Laat ons nou net nie bymekaar verby praat nie. Daar is twee moontlikhede. Die een is dat u dit gesien het terwyl dit aangeval word en terwyl dit brand. Die ander een is dat u agterna gesien het dat dit al klaar aangeval is en dat dit al klaar gebrand is. Het u nie een van die twee dinge gesien nie of het u wel daarvan gesien? -- Ek het nie die aanval op die biersaal gesien nie maar ek het wel gesien dat dit aangeval was, want dit was al klaar gebrand gewees.

En van die ander, die raadsgeboue en winkels? -- Die is ver van die plek waar die bus ry.

Dankie.

MNR JACOBS: Die winkels is hulle ver? -- Ja, dit is ver ook.

En die huise van raadslede en van polisiemanne, het jy dit gesien nadat dit aangeval was? -- Nee, ek het nie daarheen gegaan nie.

Het u geweet van COSAS daarso in Tsakane? -- Ek het daarvan gehoor dat dit 'n organisasie is van skoliere.

En / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

En het dit alreeds van 1984 af daar bestaan? -- Watter jaar?

1984? -- Dit onthou ek nie of dit alreeds bestaan het nie.

Kan jy nie onthou die tyd toe die moeilikheid begin het in Oktober 1984 dat COSAS het toe alreeds bestaan? -- Nee.

En die Tsakane Youth Congress? -- Nee, ek hoor net mense daarvan praat maar ek weet nie daarvan nie.

Maar jy het geweet hy het bestaan in Tsakane? -- Ek het nie geweet of hulle van 'n ding praat wat daar in Tsakane is en of hulle praat van 'n ding wat nog gestig moet word nie.

Is dit nie so dat die moeilikheid het in Oktober 1984 begin juis deur skoliere en skoolkinders wat dinge begin het sodat hulle in botsing gekom het met die polisie nie? -- Ek weet nie want ek het gewerk.

Maar jy het tog sekerlik geweet daar is onluste aan die gang? -- In 1984 was daar nog geen onluste gewees in Tsakane nie.

Die hele 1984? -- Behalwe die biersaal wat aan die brand gesteek was.

Maar wat van die kinders, was daar nie skoolkinders doodgeskiet in 1984 nie? -- Ek onthou nie meer of daar iemand doodgeskiet is nie maar wat ek wel kan onthou is dié van 1985.

Dié van 1985 was dit onluste; wie was daarby betrokke, ook skoolinders? -- Ek weet nie ek het net gesien daar is 'n klomp mense en die weermag is ook daar en daar word geskiet.

So dit het u waargeneem? -- Dit was op 'n Saterdag waar die mense iemand gaan begrawe het.

Was jy by die begrafnis? -- Nee, ek was nie daar nie.

Was daar in Novembermaand 1984, 5 en 6 November, 'n "stay-away" gewees, dat al die werksmense nie gaan werk het nie?

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

HOF: In 1984?

MNR JACOBS: 1984. -- Nie in 1984 nie.

Ek stel dit aan jou dat.. -- Ek onthou nie dat daar so-iets gebeur het nie.

HOF: Was daar so-iets in 1985. -- Ja, daar was in 1985.

Op 5 en 6 November? -- Nee, ek kan nie meer die datum onthou nie.

Maar was dit vir twee dae? -- Ja.

MNR JACOBS: Het jy deelgeneem daaraan? -- Ons het almal by die huis gebly want daar was nie busse gewees nie.

Is dit nie so dat daar wel busse was nie, maar die mense het julle gekeer om na die busse toe te gaan? -- Ons was nie gekeer nie, daar was net nie busse nie.

En in daardie dae was daar grootskaalse onluste gewees, is dit nie so nie? -- Ek onthou nie van onluste in daardie tyd nie.

Weet u wie het hierdie "stay-away" georganiseer? -- Ek ken hom nie.

Hoe is dit aan julle bekend gemaak dat niemand van julle moet gaan werk nie? -- Ek het gehoor van mense wat gepraat het, die passasiers in die treine en busse wat gesê het môre word daar nie werk toe gegaan nie.

HOF: Is daar enige rede gegee? -- Hulle het nie 'n rede gegee nie en ek het hulle ook nie gevra nie want ek ken hulle nie.

MNR JACOBS: Maar as sulke mense nou daar praat van môre gaan hulle nie werk nie, hoekom het jy dan daaraan deelgeneem? -- Ek het nie deel gehad nie. Die mense wat hier praat ken ek nie, ek weet nie waarvandaan kom hulle met dit wat hulle sê nie.

Maar my vraag is hoekom het jy daaraan deelgeneem? Dit is mos nou vreemde mense, jy ken hulle nie, jy het niks met

hulle / ..

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

hulle te doen nie? -- Ek het nie deelgeneem nie, hulle het net met mekaar gepraat.

So jy het gaan werk daardie dag? -- Daar was nie busse gewees nie, hoe kon ek werk toe gegaan het?

HOF: Huurmotors? -- Ook nie.

MNR JACOBS: Hoe ver is die trein van jou huis af? -- Dit is baie ver.

HOF: Waar werk jy? -- Ek is op die oomblik werkloos.

Waar het jy toe gewerk? -- Op Boksburg.

WAt het u gewerk? -- By die fabrieke, die vervaardigers van die kruiwaens.

Het hulle toegemaak? -- Ja.

MNR JACOBS: Is jy lid van 'n vakunie of was jy 'n lid? -- Nee.

Het daar by daardie fabriek van julle nie 'n vakbond bestaan nie? -- Daar was ene maar ek het nie by hulle aangesluit nie.

Dankie.

RE-EXAMINATION BY MR YACOOB: As the court pleases. The house that you are living in now is that in site and service? -- No.

I have no further questions, thank you.

ASSESSOR: Voor u geskuif het na die huis waar u nou woon, het u toe ooit geskuif na die perseel by "site and service" waarvoor u die vorm geteken het? -- Nee, ek het nie soontoe gegaan nie.

MR YACOOB: I am sorry, there are questions which arise out of the last question asked by the learned assessor.

COURT: Yes?

FURTHER RE-EXAMINATION BY MR YACOOB: Thank you. The document that you signed, did you bring a copy back with you?

COURT: That did not arise out of the question.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.

MR YACOOB: I can tell your lordship exactly what the evidence is going to be and I assure your lordship it does. It revolves around the question of why he did not move to site and service.

COURT: Well, you asked the question in re-examination and you left it there. It does not arise from questions put by the court. You asked the question: the house that you live in now is that in site and service and the answer was no, and you left it there. You chose to leave it there.

MR YACOOB: Right, I did and then the court asked the question which was...

COURT: The court merely asked whether he was moved to site and service as a result of a form which he signed and the answer was no.

MR YACOOB: Yes, and now I want to lead evidence about why, why he was not moved to site and service. Surely it arises, m'lord?

COURT: Mr Yacoob, you can ask your question but I told you you must remain relevant. We are busy with a number of accused here, we are wasting their time and everybody else's time. We must get on with the case.

MR YACOOB: Right, I will not ask the question. Thank you.

NO FURTHER QUESTIONS

THE COURT ADJOURNS UNTIL 16 MAY 1988.

Digitised by the Open Scholarship Programme in support of public access to information, University of Pretoria, 2017.